

ОПТИМІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

В статті здійснена спроба обґрунтування необхідності підвищення пізнавальної активності майбутніх учителів фізичної культури до навчальної діяльності. З'ясовано, що стан відвідування занять та рівень успішності студентів залежить від їх пізнавальної активності.

Ключові слова: активізація, пізнавальна активність, навчальна діяльність, принцип, самореалізація, студент, успішність.

The article is an attempt to justify the need to improve the cognitive activity of future teachers of physical education to learning activities. It is shown that the state of attendance and level of student achievements depends on their cognitive activity.

Key words: activation, cognitive activity, educational activity, principle, self-realization, student achievement.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики є питання активізації майбутніх учителів фізичної культури до навчальної діяльності. Реалізація принципу активності в навчанні має певне значення, адже навчання і розвиток мають діяльнісний характер. На нашу думку, від якості учіння як діяльності залежить результат формування готовності майбутніх учителів фізичної культури, їх розвиток і виховання. Ключовою проблемою у вирішенні задач підвищення ефективності та якості навчального процесу є активізація пізнавальної діяльності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування пізнавальної активності відображена в роботах Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, Д. Локка, Ж-Ж. Руссо, в дослідженнях З.А. Абасова, К.А. Абульханової-Славської, М.Н. Скаткіна, Р.С. Черкасова, Т.І. Шамоної, Г.І. Щукіної та ін. Вони розглядали сутність пізнавальної активності, її структуру, шляхи і методи її організації.

Значна когорта психологів (К.А. Абульханова-Славська, В.В. Давидов, П.Я. Гальперін, А.Г. Ковальов та ін.) і педагогів (Л.П. Арістова, Б.П. Есіпов, П.І. Підкасистий, Н.А. Половнікова, М.Н. Скаткін, І.Ф. Харламов, Т.І. Шамова, Г.І. Щукіна, А.Ф. Есаулов та ін.) приділяла увагу активізації пізнавальної діяльності.

Так, К.А. Абульханова-Славська стверджувала, що активність - це типовий, узагальнений та ціннісний спосіб відображення, вираження та здійснення її життєвих потреб; це функціонально-динамічна якість особистості, яка інтегрує і регулює в динаміці всю її особистісну структуру [1]. Такої думки дотримуються і інші науковці, які визначають активізацію пізнавальної діяльності студентів як вміння та прагнення творчо підходити до навколишньої дійсності, що забезпечує успіх і додає навчальній праці студентів самостійного та творчого характеру.

На думку М.Н. Скаткіна [5: 22-24], активізація пізнавальної діяльності необхідна не тільки для успішного вирішення навчальних завдань, але й виховних: вона прищеплює розумові здібності, виховує любов, повагу і звичку до серйозної праці, пробуджує допитливість.

Г.А. Каменева зазначає, що процес активізації пізнавальної діяльності студентів невід'ємно пов'язаний з їх внутрішнім станом, інтересами, мотивами та факторами [3: 72].

Однією з головних умов активізації пізнавальної діяльності студентів є формування професійної спрямованості протягом їхнього навчання. Адже, саме професійна спрямованість залучає студентів до творчості, розвиває креативні здібності та спонукає до самостійності. Професійна спрямованість виражена цілеспрямованим підходом студентів до навчальної діяльності, під час якої вони оволодівають знаннями, уміннями та навичками. Надалі професійна спрямованість переростає в професійне ставлення студентів.

Мета статті полягає у визначенні оптимальних шляхів підвищення пізнавальної активності студентів до навчальної діяльності в процесі професійної підготовки.

Для вирішення поставленої мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Обґрунтувати необхідність підвищення пізнавальної активності студентів в процесі фахової підготовки.
2. З'ясувати фактори підвищення пізнавальної активності студентів.
3. Визначити ефективні засоби підвищення пізнавальної активності студентів до навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Активізація пізнавальної діяльності в процесі науково-дослідної роботи характеризувалася цілеспрямованою діяльністю викладача та студента. Вона спрямовувалась на удосконалення змісту, засобів, методів та способів навчання, підвищення активності, творчості, самостійності студентів та засвоєння знань, умінь та навичок дисциплін циклу професійної і практичної підготовки. Особлива значущість полягала в тому, що учіння полягало не тільки у сприйнятті навчального матеріалу, але й у формуванні відносин студента до самої пізнавальної діяльності. Знання, які студенти отримували, викликали деякі труднощі в їх застосуванні, поясненні та вирішенні конкретних завдань.

Пізнавальна активність виступає як якість особистості майбутнього фахівця і є важливою умовою його самореалізації. Сьогодні пізнавально-творча діяльність вчителя наповнюється новим змістом і стає різновидом його соціальної самореалізації, яка є критеріальною характеристикою соціальної зрілості. При розумінні феномену самореалізації людини, в основі якого лежать потреби зростання, розвитку і самовдосконалення, термін «самореалізація» часто є синонімом термінів «реалізація своїх можливостей» і «самоактуалізація» [2: 58-59]. Цілісність самореалізації особистості майбутнього вчителя дає змогу розмежувати поняття самовиховання і самовдосконалення. Тут самовиховання студентів охоплює саморозвиток особистості до моменту утворення її цілісності, тобто відображає діяльність «нецілісної» особистості спрямовану на зміну самої себе. Кінцева мета самовиховання майбутнього вчителя – досягнення цілісності. Після цього настає вища форма самозміни – самовдосконалення особистості. Тобто, цілісність виступає критерієм самореалізації особистості майбутнього вчителя. Самопізнання має суттєве значення, коли спрямовується організаційно, а студент самостійно виконує необхідні завдання, розширюючи й поглиблюючи одержані в процесі навчання знання [6: 119-120].

У зв'язку з цим виникає необхідність у створенні такого освітньо-виховного середовища вузу, яке дозволить студенту оволодіти навичками самостійної активної діяльності. Причому характер навчання має забезпечувати творчий розвиток особистості, а методи навчання сприяти реалізації на практиці активної позиції студента. Творча особистість – це креативна особистість (особистість, яка має внутрішні передумови творчої активності), яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють дослідженню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої

діяльності. Ми дійшли такого висновку: творчість - це діяльність, що породжує щось нове, раніше невідоме на основі осмислення вже нагромадженого досвіду та формування нових комбінацій знань, умінь.

На думку Н.А. Сегеди, вчитель, як творча особистість повинен оволодіти такими формами, методами і засобами педагогічної діяльності, які забезпечують розвиток креативних рис, особистісних якостей, які сприятимуть успішній творчій діяльності [4: 35-36].

Для визначення рівня сформованості пізнавальної активності майбутніх учителів фізичної культури нами була розроблена чотирьохрівнева шкала (див. Таблиця 1), яка відображає специфіку діяльності студентів.

Таблиця 1

Характеристика рівнів розвитку пізнавальної активності студентів

Рівень	Характеристика рівня
Низький рівень Репродуктивно-копіюючий характер	Дії студента лише по зразку. Зв'язок між системою знань та вмінь слабкий, практично відсутній. Студент знає матеріал на рівні фактів, відсутній зв'язок між теоретичними та практичними положеннями. Пізнавальний інтерес існує на рівні конкретних фактів. Мотивація низька та нестійка.
Середній рівень Продуктивно-копіюючий характер	Зв'язок між системою знань і вмінь слабкий, але іноді буває стійкий. Знання теоретичних положень неповні, зв'язок між теоретичними і практичними положеннями нестійкі. Аналіз фактів відбувається за рахунок конкретних запитань. Мотивація фактично ситуативна.
Достатній рівень Продуктивно-перетворюючий характер	Переважає пошуковий підхід, присутнє самостійне використання знань. Повне знання теоретичних положень, правильно розуміють поняття та теорії. Іноді бувають помилки. Підвищений інтерес до предметів, до пізнання конкретних теорій. Мотивація достатньо стійка.
Високий рівень Діяльнісно-творчий характер	Студент самостійно помічає проблему та обирає шляхи її вирішення. Знання та вміння створюють єдину систему. Повне знання теоретичних положень. Високий інтерес до предметів, стійкий інтерес до пізнання конкретних теорій. Мотивація висока.

Основною характерною ознакою пізнавальної діяльності є рівень знань, умінь та навичок студентів як в практичній, так і в теоретичній діяльності.

З метою організації науково-дослідної роботи по активізації пізнавальної діяльності студентів ми виділили наступні принципи:

1. *Принцип науковості.* В організації науково-дослідної роботи ми враховували об'єктивні закони функціонування та розвитку педагогіки як системи суспільства. Використання принципу науковості потребує постійного здійснення експериментальної роботи на основі вибору засобів, які відповідають сучасним потребам педагогічної науки.

2. *Принцип систематичності.* Даний принцип потребує логічної побудови як змісту, так і процесу навчання та вимагає дотримання певних правил: спочатку планується хід експериментальної роботи, поділяється на етапи, встановлюється методика роботи. Надалі на кожному етапі виділяється мета, ідея, задачі та методи роботи. На завершальному етапі аналізується результати та висновки дослідження.

3. *Принцип розвитку і саморозвитку.* Принцип розвитку і саморозвитку буде більш ефективний, якщо він буде спрямований на розвиток особистості студента. Даний принцип поєднує ряд часткових принципів, серед яких найбільш необхідними ми вважаємо:

- перехід виховання та навчання в самовиховання та самонавчання;
- перехід педагогічного управління в самоуправління особистості;
- принцип проблемності;
- принцип перспективності;
- принцип новизни і достатньої різноманітної діяльності студентів.

Принцип розвитку тісно пов'язаний з принципом саморозвитку. Це означає, що розвиток творчої активності можливий лише при активній роботі над собою та самостійній участі студентів в процесі здобуття знань.

4. *Принцип оптимальності.* Принцип характеризується діалектичною єдністю і оптимальним поєднанням мети, задач, форм, прийомів та методів активізації пізнавальної діяльності студентів. Реалізується через діалектичну єдність та оптимальне поєднання репродукції та творчості, діяльності та особистісних підходів в процесі навчання.

5. *Принцип управління та самоуправління.* Передбачає, що процес активізації пізнавальної діяльності студентів потребує педагогічного управління на всіх його етапах та забезпечення високого рівня професіоналізму самого викладача. Ефективність процесу активізації залежить від багатьох факторів. Для усунення труднощів процес навчання має бути організований на основі наступних вимог:

- 1) педагогічний процес повинен бути доступний студентам;
- 2) надання проблемно-пошукових матеріалів, які полегшують засвоєння навчального матеріалу;
- 3) використання різних прийомів та шляхів засвоєння змісту вивченого матеріалу.

6. *Принцип індивідуальності.* Даний принцип враховує наступні загально дидактичні положення: рівень працездатності та надання всебічної індивідуальної допомоги, відповідність рівня складності навчального матеріалу згідно психофізіологічних особливостей студентів, організація консультацій для поглибленої роботи складних питань.

7. *Принцип необхідності та достатності наукової інформації.* Процес навчання не може бути організований без інформаційної бази. Недостатнє пояснення викладачами методики, технології виконання завдань несе «інтелектуальний бар'єр», який позначається на пізнавальній активності. Для забезпечення якості пізнавальної діяльності студентам необхідно надати необхідну кількість інформації. З іншого боку, достатність інформації виступає як засіб складності інформації та залежить від вміння перетворити її в інтересах студентів.

Проаналізувавши організацію навчального процесу студентів факультету фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка протягом останніх трьох років ми звернули увагу на стан відвідування студентами навчальних занять. Аналізу підлягали дані про пропуски занять без поважних причин студентів I – V курсів 2011-2012, 2012-2013 навчальних років. Було з'ясовано, що з кожним роком навчання пропуски занять студентів від загальної кількості у відсотковому відношенні збільшуються. Так, у 2011-2012 навчальному році студентами I курсу пропущено 13,4 % занять, студентами II курсу – 23,6 %, III курсу – 22,6 %, IV курсу – 25,8 % і V курсу – 14,6 %. У 2012-2013 навчальному році показники відповідно становлять: I курс – 12,2 %, II курс – 22,5 %, III курс – 29,1 %, IV курс – 20,4 %, V курс – 15,8 %.

За результатами аналізу з'ясовано, що із загальної кількості пропущених занять студентами значну кількість складають пропуски без поважних причин. Найбільшу кількість пропусків мають студенти II та III курсів. Отримані дані свідчать про зниження активізації пізнавальної діяльності та низький рівень пізнавальної активності студентів.

Як відомо, стан відвідування студентами навчальних занять невід'ємно взаємопов'язаний з показниками їх успішності. Дивлячись на те, що показники відвідування занять низькі, можна стверджувати про невисоку відсоткову успішність студентів після першого складання заліково-екзаменаційної сесії, про що свідчать дані представлені у таблиці 2.

Порівняльна характеристика успішності студентів відповідно етапів науково-дослідної роботи свідчить про зниження відсотку успішності на пошуковому етапі на 2,8 % відносно даних констатувального етапу. Проте якісний показник успішності на пошуковому етапі збільшився на 1,4 % за рахунок прояву інтересу студентів до запропонованої методики формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи.

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика успішності студентами за 2011-2013 н.р.
на етапі пошукового експерименту**

Успішність	Навчальний рік		Різниця
	2011-2012 (констатувальний етап)	2012-2013 (пошуковий етап)	
Відсоток успішності (%)	68,1	65,3	-2,8
Якісний показник успішності (%)	38,7	40,1	+1,4

За результатами проведеного анкетування ми виявили труднощі, які, на думку студентів, є перешкодами для ефективної активізації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців та визначили професійно значущі особистісні якості студентів. Головними труднощами недостатнього рівня сформованості пізнавальної активності 17% студентів вважають у нестачі сучасних технічних засобів навчання; 22% студентів – у занадто великій кількості аудиторних занять протягом дня; 6% студентів – у недостатньо сформованих знань і уявлень про пізнавальну діяльність; 22% студентів – у недостатньо особистісній організованості та 33% - у відсутності інтересу до дисциплін.

На запитання «Чи задоволені Ви своїм вибором майбутньої професії?» більшість студентів (77%) зазначили «так», 17% – «ні» та 6% опитуваних відповіли «байдуже». Так, 67% респондентів впевнені в собі (як у особистості) та 33% – не визначились з відповіддю. Більшість студентів (53%) з задоволенням навчаються на факультеті фізичного виховання, 41 % – мають байдуже ставлення до навчання та 6 % – навчаються без задоволення. На питання «Які заняття Ви відвідуєте з задоволенням?» відповіді визначились наступним чином: 47,4% опитуваних надають перевагу дисциплінам практичного циклу (професійно-практична підготовка) та 46,6 % – заняттям спортивно-педагогічного вдосконалення і тільки 6% – циклу фундаментальної підготовки (теоретичним заняттям). Слід

зазначити, що лише 48% студентів з зацікавленістю ставляться до навчального матеріалу практичних занять та 52% – байдужі.

При визначенні ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності 56% респондентів зацікавлені у роботі вчителя фізичної культури, 27% – не мають зацікавленості та, на жаль, 17 % – мають байдуже ставлення до майбутньої професії.

Дані анкети дозволили з'ясувати рівень сформованості професійно значущих особистісних якостей студентів. Так, на їх думку, 6% опитуваних мають високий рівень, 44 % - середній та 50 % – низький рівень.

Висновки. Таким чином, на основі здійсненого аналізу стану відвідування та показників успішності, проведеного анкетування необхідно звернути увагу на зниження активності студентів до пізнавальної (навчальної) діяльності. Саме, на II-III курсах навчання, у студентів закладаються базові основи фундаментальної підготовки до майбутньої професії, тому діяльність студентів повинна бути більш продуктивною і зрозумілою для них. Нами було з'ясовано, що в системі цінностей багатьох студентів, особливо на молодших курсах, навчання знаходиться не на першому місці: для них важливі не стільки пізнавальні завдання і процес їх вирішень, скільки формальна оцінка рівня знань (екзамен, залік). У зв'язку з цим на нашу думку студенту необхідно допомогти глибше зрозуміти сенс засвоєння знань власно для себе, для подальшого навчання і для майбутньої професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М., 1991. – С.48-49
2. Галета Я.В. Пізнавальна самостійність студентів економічного коледжу: [Монографія]/ Ярослав Володимирович Галета. – Кіровоград: Вид-во ТОВ «КОД», 2008. – 228 с.
3. Каменева Г.А. Педагогические условия активизации учебно-познавательной деятельности студентов физико-математического факультета: дис. кандидата пед. наук: 13.00.08 / Каменева Галина Анатольевна. – Челябинск, 1999. – 181 с.
4. Сегеда Н.А. Модель професійного потенціалу вчителя музики необхідного для самореалізації у педагогічній діяльності // Збірка наукових праць/ Мелітопольський державний педагогічний університет – Мелітополь, 2001. – Випуск 1. – С.35-36.
5. Скаткин М.Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении / М.Н. Скаткин. – М.: НИИС и МО АПН СССР, 1965. – С.22-24
6. Соціально-професійне становлення особистості: [Монографія]/ В.В. Радул, О.В. Михайлов, І.П. Краснощок, В.А. Кушнір. – Кіровоград, Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс-ЛТД», 2002. – 263 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Мельник Анастасія Олександрівна – викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання, аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.